

Tóth I. János

A sokféleség két formája és a homogenizáció

1. Bevezetés

Korunk kulcsfogalma a sokféleség. A szó szinonimái: különféleség, változatosság, diverzitás, heterogenitás, tarkaság, sokszínűség, míg ellentéte: egyneműség, egyformaság, homogenitás. Az emberi világban a sokféleség szinte már erkölcsi tartalmat hordoz: a sokféleség jó, az egyformaság rossz. Ebből következően a sokféleség növekedése, vagyis a heterogenizáció kívánatos, míg csökkenése, vagyis a homogenizáció kerülendő. Ez feltétlenül igaz, hiszen a sokféleségre épülő biológiai és társadalmi rendszerek fejlődőképesebbek, mint a homogének. Gyakran nem egyértelmű, hogy egy biológiai vagy társadalmi folyamat növeli vagy csökkenti a sokféleséget. Például a globalizáció növeli az emberiség etnikai, politikai, kulturális sokféleséget, és ezért támogatandó, vagy csökkenti azt, és ezért korlátozandó?

2. A sokféleség fogalmáról

A sokféleség a dolgoknak, élőlényeknek sokféle volta, például madarak sokfélesége.¹ A 'madarak sokfélesége' azt jelenti, hogy a 'madárságban részesedő dolgok sokfélék'. A sokféleség mindig 'valaminek' a sokféleségére utal, ami elvezet bennünket a kategoriális azonosság kérdéséhez. A sokféleség csak az azonosság segítségével értelmezhető, hiszen az adott dolog objektív identitása kardinális kérdés. Nem mindegy, hogy valami extrém példánya egy kategóriának vagy hasonló példánya egy másik kategóriának. A madarak sokféleségébe beletartozik a tyúk és a strucc mint repülésre képtelen madár, de nem tartozik bele a kiválóan repülő denevér vagy a szitakötő. Egy denevért megpillantva az éjszakai égbolton a laikus nem feltétlenül tudja, hogy egy különös madarat vagy pedig egy madárszerű nem-madarat lát.

Abban egyetértés van, hogy a különböző rasszú, etnikumú, anyanyelvű emberek ember mivoltukban azonosak. Ezt a kategoriális azonosságot biológiai értelemben az mutatja, hogy minden ember ugyanahhoz a fajhoz tartozik: *Homo sapiens sapiens*. Az emberfélék (hominidák) evolúciója során más emberi fajok is kialakultak. Az antropológusok többsége szerint a neandervölgyi ember egy másik fajt képviselt. A szakértők sokáig úgy gondolták, hogy a modern és a neandervölgyi ember egymás ellen harcolt Európában. A modern emberek persze gondolhatták magukról, hogy ők az értékesebbek, de evolúciós értelemben minden faj, fajta és rassz egyformán értékes. A legújabb kutatások szerint a két faj tagjai párosodtak egymással, és termékeny utódaik születtek. Az utódok besorolása nem könnyű: egy extrém ember

Tóth I. János (1957) – PhD, filozófus, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, jtoth@philo.u-szeged.hu

¹ Lásd *Magyar értelmező kéziszótár L–Z*. Bp. 1992. 1214.

vagy egy emberszerű nem-ember. Ezek a példák is mutatják, hogy az egyedi változatosság és a kategóriális azonosság határai az organikus világban bizonytalanok.

3. Egyszerű és strukturális sokféleség

A sokféleségen belül különbséget kell tenni az egyszerű és a strukturális sokféleség között. Egyszerű sokféleség esetében az egyedi változatok normális eloszlást követnek. „A természetben, az orvostudományban nagyon sok mért paraméter normális eloszlással írható le, mint például az egyének magassága, vérnyomása, súlya stb.”² Strukturális sokféleség esetében a kategórián belül az egyedi változatok eloszlása abnormális, mivel az egyedi változatok bizonyos alkategóriák körül koncentrálnak. Az egy további kérdés, hogy a változatosság az alkategórián belül normális eloszlást mutat, vagy pedig az alkategórián belül még további osztályok különböztethetők meg.

A kutya jó példa a strukturális sokféleségre. A kutya mint faj (*Canis lupus familiaris*), mint kategóriális azonosság sokfélesége nem az egyes kutyák sokféleségéből, hanem a kutyafajták sokféleségéből származik. Természetesen minden kutyafajta kutya, ugyanakkor minden kutyafajta egymástól különböző tulajdonságokkal (vézenjegyekkel) rendelkezik. A *rövidszőrű magyar vizslák* nagyon hasonlítanak egymásra, tulajdonságaik *Gausz-eloszlást* mutatnak, vagyis egy homogén alkategóriát jelentenek. Másrészt ez a kutyafajta élesen elkülönül más kutyafajtáktól, például a *pulitól*. Ha a tenyésztők abbahagynák a szelektív párosítást, akkor az utódok elveszítenék a fajtabeli sajátosságait, ugyanakkor különleges keverékek születnének. Felmerül a kérdés, hogy ez a folyamat összességében csökkenti vagy növeli a kutya mint faj sokféleségét. A szakértők válasza egyértelmű: a *rövidszőrű magyar vizslának* mint fajtának az eltűnése csökkentené a kutya kategóriájának a sokféleségét. Ez az állítás annak ellenére érvényes, hogy a különböző keverékek növelnék a kutyák egyszerű sokféleségét. Ezeket az egyedeket gyakran ’korcs’ kutyáknak nevezik, mert eltérnek az ideáltipikus fajtáktól, amúgy ezek az állatok általában egészségesebbek, mint a fajtiszta egyedek.

Egy másik példa a strukturális sokféleségre a nemzeti válogatottakban játszó játékosok etnikumának és identitásának az alakulása. Az előbbi fogalom a játékos objektív, míg az utóbbi a játékos szubjektív önazonosságára utal. Régen a labdarúgó-világbajnokságon részt vevő futballcsapatok homogén nemzeti csapatok voltak, és ezzel párhuzamosan élesen elkülönültek egymástól, hiszen pl. a német válogatottban csak német, míg a török csapatban csak török játékosok játszottak. Ebben az időszakban volt a labdarúgó-világbajnokság etnikai szempontból a legváltozatosabb, hiszen minden ország és így majdnem minden etnikum legjobb 16 játékosa részt vehetett a tornán. A labdarúgás globalizációjával párhuzamosan a válogatott csapatok etnikai szempontból egyre színesebbek lettek. Mesut Özil Németországban született török szülőktől; német és török állampolgár. Ő saját magát egyidejűleg tekinti töröknek és németnek. („Két szívem van, egy német és egy török” – írta angolul.³)

² Fidy Judit – Makara Gábor: *Biostatisztika*. Digitális Tankönyvtár. InforMed 2002 KFT. Egyenletes eloszlás.

³ Mesut Özil: *Meeting President Erdogan*. Twitter, 2018. júl. 22. <https://twitter.com/MesutOzil1088/status/1020984884431638528>

Tehát a jelenlegi szituációt lehet úgy interpretálni, hogy a német válogatottban nemcsak német, hanem török etnikumú és identitású játékosok is játszanak. Ezt mindenki a sokféleség növekedéseként ünnepli. Azonban ezek az etnikai szempontból változatos „nemzeti” válogatottak egyre jobban hasonlítanak a többi etnikai szempontból szintén színes „nemzeti” tizenegyekhez. Tehát a futball globalizációjával párhuzamosan az egyes csapatok etnikai sokfélesége nő, miközben a világbajnokságon részt vevő csapatok etnikai sokfélesége csökken, hiszen a német, francia, angol stb. csapatokban egyre több nem vagy csak részben német, francia és angol etnikumú és identitású játékos futballozik.

Általánosságban a következőket mondhatjuk a strukturális sokféleségről és annak változásáról. Egy kategória strukturális sokfélesége az alkategóriák sokféleségére épül. Egy-egy alkategória önmagán belül viszonylag homogén, de más alkategóriáktól erősen különbözik. A viszonylag homogén alkategóriák változatosságának a növekedése (heterogenizálódása) az alkategóriák megszűnéséhez vezet, ami csökkenti a strukturális sokféleséget. Tehát egyidejűleg fennáll a sokféleség növekedése és csökkenése. A sokféleség növekedése az egyedek, míg csökkenése a struktúrák szintjén látható. E két ellentétes folyamat eredménye azonban a sokféleség csökkenése (homogenizáció), ugyanis a strukturális sokféleség csökkenését sohasem tudja ellensúlyozni az egyedi sokféleség növekedése.

A strukturális sokféleség bizonyos formái – nem, etnikum, nemzet, vallás, világnézet – szorosan összefügg az emberek objektív azonosságával és szubjektív azonosságával, vagyis identitásával. Régen az emberek szinte automatikusan elfogadták az objektív azonosságukat, vagyis azonosultak azzal. Ezért teljesen egyértelmű volt, hogy kinek mi a neve, etnikuma, vallása, anyanyelve stb., és a többiek is ennek megfelelően azonosították az illető embert. A 21. század ezen a téren is fordulatot hozott, mert az öntudatos modern individuum már nem fogadja el, hogy az identitását részben vagy teljesen a természet, a sors és a véletlen határozza meg, hanem ő maga akar ebben a kérdésben dönteni. Ez nyilvánvalóan összefüggésben van a modern embernek azzal a törekvésével, hogy önmagát természet feletti erőként, vagyis *Homo Deusként* gondolja el.⁴ Paradox módon azonban ez az emberi *hübrisz* egy konzervatív fordulatot is eredményezett, amelynek eredménye a sors által adott kollektív sajátosságok, státuszok és identítások, legyen az nem, nép, nemzet vagy vallás reneszánsza.

4. Biológiai kitekintés

A biológikum fontos sajátossága a sokféleség. A biodiverzitás az élőlények öröklött változatosságát jelenti, az ökoszisztémák közti különbségektől az őket alkotó fajokon át az egyes fajokon belüli genetikai variációkészetig. A biológiai sokféleség minden organizációs szintet jellemez a genetikai szinttől az ökoszisztémáig. A nagyobb genetikai változatossággal rendelkező faj nagyobb eséllyel képes alkalmazkodni az állandóan változó környezeti viszonyokhoz. Ugyanis ezekben nagyobb eséllyel található meg az alkalmazkodást lehetővé tevő gének és tulajdonságok, mint a kisebb genetikai változatossággal rendelkező fajokban.

Ebben az összetett rendszerben esetenként vitatható lehet, hogy egy folyamat növeli vagy csökkenti a biodiverzitást. Legyen egy endemikus faj, amelynek az élőhelyére (habitat) bejut

⁴ Lásd Yuval Noah Harari: *Homo Deus. A holnap rövid története*. Bp. 2017.

egy invazív faj. Ez a folyamat növeli vagy csökkenti a biodiverzitást? Formálisan növeli, hiszen ekkor az adott területen eggyel több faj található, a valóságban (és hosszú távon) azonban csökkenti a biodiverzitást, hiszen az invazív faj kiszorítja az endemikus fajt vagy fajokat, amelyek csak az adott területen élhetnek.

Az európai nyúlnek Ausztráliába történő betelepítése a legismertebb példája annak, hogy egy idegen és az adott környezetben invazív faj hogyan pusztítja el az őshonos biodiverzitást. A faj néhány példányát még az 1800-as években telepítették be Ausztráliába, ahol azok robbanásszerűen elterjedtek, tekintve, hogy az új kontinensen sem ragadozók, sem betegségek nem veszélyeztették őket. A nyulak gyors elterjedése már az 1860-as évek után súlyos környezeti károkat eredményezett a környezetben és a gyümölcsösökben.⁵ Felmerül a kérdés, hogy az európai nyúl betelepítése Ausztráliába növelte vagy csökkentette az ausztrál természet sokféleségét. Formálisan lehet amellett érvelni, hogy kezdetben növelte, hiszen így eggyel több faj élt ezen a kontinensen, de valójában egyértelműen csökkentette a biodiverzitást.

Az endemikusság és az invazivitás problémája nemcsak fajok között, hanem egy fajon belül is megfigyelhető. Például a bánáti bazsarózsa (*Paeonia officinalis* subsp. *banatica*) a piros vagy kerti bazsarózsa (*Paeonia officinalis*) egy alfaja. A kerti bazsarózsa rendkívül elterjedt faj Európában, és öt alfaja létezik.⁶ A bánáti bazsarózsanak a legfontosabb élőhelye a Keleti-Mecsek területe. Szakmai becslések szerint ebben a régióban mintegy 15 000 virágzó tő él, a meddő tövek száma pedig ennek kb. tízszerese lehet. Így több mint 150 000 bazsarózsatő él Magyarországon.⁷ Az alfaj védelme ennek a homogén állománynak a védelmét jelenti. A piros bazsarózsa (*Paeonia officinalis*) más alfajainak a betelepülése vagy éppen betelepítése erre a területre veszélyezteti a bánáti bazsarózsa fennmaradását, tehát nem növeli, hanem csökkenti a faj sokszínűségét. S ez még akkor is igaz, ha a folyamat kezdetén a piros bazsarózsa egyedi változatossága jelentősen megnövekedett a területen.

Ahogy a fenti példák is mutatják, gyakran már a biológikumban sem egyszerű eldönteni, hogy egy folyamat összességében és végső soron növeli vagy csökkenti egy adott terület sokféleségét. A döntő kérdés ebben az esetben is az, hogy egy folyamat hogyan hat az adott terület strukturális sokféleségére. Ha azt támadja, ahogy az látható az invazív folyamatok esetében is, akkor végső soron homogenizációs hatása van. Komplex társadalmi struktúrák esetén természetesen még nehezebb eldönteni, hogy egy folyamat valójában növeli vagy csökkenti a sokféleséget.

5. Sokféleség, identitás, politika

Ontológiai szempontból a sokféleség a különbözőség és az azonosság egysége. Így a sokféleség megismerésében a hangsúly kerülhet a különbözőségre, az azonosságra, illetve a kettő egységére. Politikai szempontból az emberi sokféleséggel kapcsolatban is ez a három alapvető reláció lehetséges: különbözőségre épülő hierarchia, az azonosságra épülő egyenlőség és a különbözőségre épülő egyenlőség. Az első esetben, vagyis a múlt tradicionális

⁵ Vö. Brian Coman: *Tooth & Nail: The Story of the Rabbit in Australia*. Melbourne 2010.

⁶ Vö. *Paeonia officinalis*. Wikispecies. https://species.wikimedia.org/wiki/Paeonia_officinalis

⁷ Vö. KvVM Természetvédelmi Hivatal Fajmegőrzési tervek: *Bánáti bazsarózsa (Paeonia banatica)*. Bp. 2005. 13.

társadalmában a sokféleségben meglevő különbség kapott abszolút hangsúlyt. A második esetben az azonosság, míg a harmadik esetben a kettő egysége kap prioritást.

A tradicionális társadalmak férfi elitje a saját kollektív sajátosságait – nem, etnikum, nyelv, vallás – túlértékelt, miközben a többi kollektív sajátosságot, státuszt és identitást leértékelt. Fukuyama ezzel kapcsolatban utal a *megalothymia* fogalmára, vagyis arra a vágyra, hogy az ember fölényben levőként érezhesse magát más emberekkel szemben.⁸ „Mi” nemcsak különbözünk másoktól, hanem erkölcsileg jobbak is vagyunk mint „mások”, tehát uralnunk kell azokat. A *megalothymia* az egyenlők között harchoz, nem egyenlők között pedig az alárendelt státuszú csoportok (pl. nők, gyerekek, legyőzöttek) alávettségéhez vezetett. A tradicionális társadalmak alapvetően az úr-szolga hierarchiára épültek, ezzel párhuzamosan az uralom, illetve az uraloméért folytatott harc jelentette a normát. Még a 20. században is megjelentek azok az ideológiák: rasszizmus, náciizmus, kommunizmus, amelyek bizonyos kollektív sajátosságot – rasszt, etnikumot, osztályt – magasabb rendűnek, míg más kollektív státuszt alacsonyabb rendűnek tekintett.

Mivel a múltban a különbözőséget hangsúlyozó hierarchia súlyos társadalmi tragédiákhoz vezetett, ezért a modernitás ingája most a másik irányba lendült ki. Korunkban széles körben elfogadott cél lett a különbözőségekre épülő hierarchia felszámolása. Ez azonban kétféleképpen is megvalósítható: a különbözőségekre épülő egyenlőség és az azonosságra épülő egyenlőség útján. Mindkét irányzat fókuszában az egyenlőség áll, de az előbbi elfogadja a strukturális különbözőséget, míg az utóbbi nem.

A *megalothymia* eredményeképpen kiépülő hierarchikus jellegű struktúrát a modern társadalom kezdetben emancipációs folyamatokkal próbálta meghaladni. Az emancipációs mozgalmak nem kérdőjelezték meg a sorsszerűen adott kollektív sajátosságokat (nem, rassz, etnikum, vallás stb.), hanem azt hangsúlyozták, hogy minden státusz és identitás egyenrangú. Az emancipáció célja egy olyan társadalom, amelyet a különböző sajátosságú, státuszú és identitású emberek *izothymia*-ja jellemez.

Azonban a hierarchiával szemben kialakult egy másik mozgalom is, amely megpróbálja lebontani a kollektív sajátosságokat és identitásokat. Nevezzük ezt dekonstrukciós vagy azonosságcentrikus mozgalomnak. Az előbbi elnevezés a hagyományos státuszok felbontásának a folyamatára, míg az utóbbi elnevezés a sokféleségben rejlő azonosság hangsúlyozására utal. „Mi” nemcsak erkölcsi értelemben, hanem minden értelemben azonosak vagyunk „másokkal”. Tehát nincsenek is „mások”, azaz a sokféleségben meglevő azonosság válik abszolúttummá. A dekonstrukció először a puha (kulturálisan meghatározott) sajátosságokat kezdte lebontani, mint például a szent szövegek elfogadott interpretációit, kulturális kódokat, vallásokat. Később azonban már a kemény identitásokat – nem, rassz, etnikum – is megtámadta.

Ez az azonosságcentrikus felfogás támadja a férfi és a nő biológiai adott dichotómiáját. Erre jó példa az iskolai egyenruha kérdése. Régebben az angliai iskolákban nem okozott problémát, hogy a lányok egyenruhája szoknyát, míg a fiúk egyenruhája nadrágot tartalmazott. Napjainkban, azonban ez a ruhakód már problémát jelent. Eddig 40 angol középiskolában tiltották be a szoknyaviselést annak érdekében, hogy gendersemleges egyenruhákat viseljenek

⁸ Lásd Francis Fukuyama: *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. Farrar, Strauss and Giroux 2018.

a gyerekek.⁹ A hivatkozási alapot az jelenti, hogy a fiú és lány egyenruha közötti választás nehéz helyzetbe hozza azokat, akik bizonytalanok a saját nemi identitásukban. Bizonyára vannak olyanok, akiknek ez problémát okoz, ugyanakkor a nemi dichotómia fellazításának is vannak negatív következményei. Így a kérdés az, hogy melyik eredményezi a nagyobb közrosszat. Véleményem szerint a nemek dekonstrukciója a reprodukciót veszélyezteti, vagyis sokkal nagyobb közrosszal fenyeget, mint a szigorú nemi dichotómia. A gender mozgalom következménye a férfi és a nő közötti különbség, azaz az emberiség nemi dichotómiájának a felszámolása. A *két homogén, de dichotóm nemből* a dekonstrukció eredményeképpen *egy heterogén nem* lesz. A homogén ruhakód látványosan mutatja, hogy ez a folyamat összességében csökkenteni a nemek strukturális kettőséget.

Az emancipációs és dekonstrukciós mozgalom közötti különbségét jól illusztrálja a klasszikus feminizmus és a kortárs gendermozgalom. A klasszikus feminizmus azt szorgalmazza, hogy a nők a férfikkal egyenlő jogokat kapjanak a munka, a közélet és a politika világában. Ez az irányzat elfogadta, hogy a férfi és a nő biológiai és társadalmi különbözősége ellenére lehet egyenlő; bár az is igaz, hogy egyes szerzők esetében a hangsúly a mechanikus azonosságra került. A modern konzervatív nőmozgalmak is a különböző, de egyenlő elv érvényesítésére törekcsenek, de náluk a hangsúly a különbözőségeen van.

Ezzel szemben a kortárs gender elmélet a klasszikus nemi dichotómiát akarja lebontani és azt hangsúlyozza, hogy a nem tudatos választás kérdése, továbbá hogy nemcsak kettő, hanem számtalan nem lehetséges, potenciálisan annyi, ahány ember. Ez utóbbi tézis is jól mutatja, hogy a genderelmélet célja az, hogy a nemiség elveszítse kollektív jellegét, és pusztán egy individuális „identitássá” váljon.

A genderelmélet ürügyként gyakran hivatkozik a patriarkális gondolkodásra és gyakorlatra, noha a modern társadalom már meghaladta azt. Valójában a genderelmélet és az elmélet mögött álló „természetfeletti” individuumok végzetes önhittségükben két dolgot nem tudnak elfogadni. Egyrészt azt, hogy a férfi és a nő között természettől adott különbségek vannak, ezért a két nem mechanikus azonosságára törekcsenek. Másrészt azt sem tudják elfogadni, hogy a nemet a sors, vagyis a természet és a véletlen határozza meg. Az önmagát természetfölötti lényként tételező „én” semmilyen természeti determinációt nem akar elfogadni, így a nemének sorsszerű meghatározását sem. Az önmagát istennek gondoló ember saját maga akar dönteni neméről, és ezzel párhuzamosan a szigorú nemi dichotómiát is meg akarja haladni.

Általában elmondható, hogy a 21. század nyugati társadalmában az egyenlőség két különböző értelmezése került előtérbe, amelyek elkeseredett harcot vívnak a jövő meghatározásáért. A szavak szintjén abban (talán) egyetértés van, hogy a különbözők egyenlőségére épülő alternatíva jobb, mint az azonosak egyenlőségére épülő opció. Ugyanakkor éles vita van abban, hogy mikor haladunk a különbözők egyenlőségére épülő alternatíva felé: ha a kollektív (azaz strukturális) vagy ha az individuális sokféleséget erősítjük. Szerintem csak a kollektív sokféleség megőrzésén keresztül érhetjük el a különbözők egyenlőségére épülő jövőt. Sőt azt is állítom, hogy ehhez konzervatív és baloldali út is vezet, az előbbi a már kialakult struktúrák védelmére, míg az utóbbi különböző struktúrák, emancipációjára helyezi a hangsúlyt. Ezzel szemben a strukturális sokféleséget lebontó és az egyedi sokféleséget erősítő

⁹ Charlotte Dobson: *Dozens of schools ban girls from wearing skirts in move towards gender neutral uniform policy*. *Mirror* 2018. július 1. 13–54.

liberális individualizmus csak egy látszatsokféleséghez vezet; valójában homogenizálja az emberiséget.

6. Globalizáció mint homogenizáció

„A globalizáció a világot átfogó társadalmi kapcsolatok intenzitásának a növekedése” – írja Anthony Giddens.¹⁰ Egy másik meghatározás szerint a globalizáció „azoknak a folyamatoknak az összessége, amelyek eredményeképpen a világ népei egyetlen világtársadalomban egyesülnek”.¹¹ Tehát a globalizáció az emberiség szintjén bekövetkező egységesedési és homogenizációs folyamat. Míg a dekonstrukció belülről (a szubjektum felől), addig a globalizáció kívülről (vagyis objektív módon) bontja le az emberiség tradicionálisan adott strukturális sokféleségét. Ezt a következő példa is mutatja.

Sokan a globalizáció természetes következményének tekintik a migrációt, például a Nyugat-Európa városaiba történő tömeges bevándorlást. Felmerül a kérdés, hogy ez a folyamat növeli vagy csökkenti a városok sokféleségét. A kérdésre azért nehéz válaszolni, mert ennek a folyamatnak kettős hatása van a sokféleségre. Egyrészt ezekben a városokban, mint egyedi entitásokban nő az egyszerű sokféleség, hiszen a városok etnikai sokszínűsége nő. Másrészt a világ városainak az etnikai sokfélesége csökken, hiszen a tömeges bevándorlás előtt az európai városokban döntően európaiak, míg a közel-keleti és az észak-afrikai városokban döntően arabok éltek, azonban a tömeges bevándorlás következtében a nyugat-európai városok lassan elveszítik európai jellegüket.

A baloldali kritikusok (Korten, Stiglitz, Chomsky) különbséget tesznek az általában vett globalizáció és a globalizáció jelenlegi formája között. Az előbbit üdvözlik, míg az utóbbit – amit a nagytőke érdekei határoznak meg – elutasítják. A baloldali globalizációkritika a neoliberális globalizációt ellenzi, de a tradicionálisan adott emberi struktúrákat, vagyis a népek, nemzetek és (nemzet)államok szuverenitására épülő rendszert is elutasítja.¹² Tehát a globalizáció baloldali kritikussai, akik korántsem antiglobalisták, egy politikailag domináns globalizációt akarnak, amelynek a centrumában a világtársadalom, esetleg egy demokratikus világállam áll.

Véleményem szerint nemcsak a globalizáció jelenlegi formája, hanem általában a globalizáció is problematikus folyamat. Ugyanis a globalizáció az emberiség homogenizációját s azon belül az etnikumok, nyelvek, kultúrák és életformák sokszínűségének a csökkenését eredményezi. A strukturális különbségek lebontása és átalakítása egyedi sokfélesége biztos jele az adott kategória homogenizációjának. A globalizáció pont ezt teszi: az egyedi és unikális lokalitásokat felszámolja, és azokból átlagos, közönséges és tipikus lokalitásokat gyárt.

Tehát a globalizációnak, ahogy a dekonstrukciónak is, az elsődleges következménye, hogy felszámolja az emberiségre jellemző strukturális sokféleséget, vagyis homogenizálja az emberiséget. Ma még elképzelésünk sincs róla, hogy hogyan fog viselkedni a kollektív sajátosságaitól megfosztott homogén emberiség. Ez a mozgalom valójában egy emberkísérletbe és ezzel egyidejűleg „emberiség-kísérletbe” is kezdett, amelynek az eredménye teljesen kiszámíthatatlan.

¹⁰ Anthony Giddens: *The Consequences of Modernity*. Cambridge 1991. 64.

¹¹ Martin Albrow – Elizabeth King (eds.): *Globalization, Knowledge and Society*. London 1990.

¹² Vö. Mohamed El-Kamel Bakari: *Globalisation and Sustainable Development: False Twins?* New Global Studies VII (2013). 3.

Ugyanakkor az már most is biztosan tudható, hogy az emberiség strukturális sokféleségének a felszámolása egyben az emberiség homogenizációját is jelenti, ami biztos, hogy rossz.

Természetesen a globalizációs folyamatok egy része, elsősorban a technikai folyamatok, szinte sorsszerűen haladnak előre. Azonban a globalizációs folyamatok jelentős része társadalmi döntések kérdése. Éppen ezért nem mindegy, hogy az egyes társadalmak, nemzetek és államok hogyan viszonyulnak a globalizációhoz mint homogenizációs folyamathoz. Felerősítik annak homogenizációs hatását például azzal, hogy felszámolják a történetileg kialakult kollektív sajátosságokat, vagy pedig, éppen ellenkezőleg, mérséklék ezt a hatást azzal, hogy igyekeznek megvédeni ezeket a státuszokat és identitásokat.

Alkalmazzuk a fenti megfontolásokat az Európai Unió tagállamaira. Ezeket az államokat is jellemzi a sokféleség, azaz az azonosság és a különbözőség egysége. Azok az országok, amelyek a saját egyediségüket hangsúlyozzák, könnyen jutnak arra a következtetésre, hogy nemcsak mások, hanem jobbak is, mint a többi európai ország. Ezért ha elég erősek, megpróbálják a maguk képére formálni az Uniót, és ezzel párhuzamosan megpróbálják megtörni a „mátság” jegyeit mutató gyengébb országokat. A kisebb országok pedig megpróbálják az erősek hegemon törekvéseit korlátozni, illetve a saját önállóságukat és szuverenitásukat érvényesíteni. Világos, hogy az Európai Unió tagországainak ezek a törekvései végül az Unió széteséséhez vezetnek. Azok az országok, amelyek a tagállamok azonosságát hangsúlyozzák, lemondanak a nemzeti sajátosságokról – kultúrájukról, anyanyelvükről, őshonos népességükről, szuverenitásukról –, és az Európai Egyesült Államok megteremtését szorgalmazzák. Ez nyilvánvalóan homogenizálja az Európai Uniót.

A két rossz szélsőség között az arany közepet az jelenti, ha egyforma hangsúlyt kap a morális azonosság, illetve a nyelvi, kulturális és etnikai különbség. Egy ilyen pozíciót elfoglaló ország ragaszkodik egyedi sajátosságaihoz, és tiszteli mások különbségeit. Ebből a pozícióból a nemzetek Európájának az eszméje következik. Az Európai Unió csak úgy fejlődhet a maga sokféleségében, ha minden egyes tagállama megőrzi a még meglévő önállóságát, szabadságát és szuverenitását. Csak így érvényesülhet az Európai Unió klasszikus jelmondata: *Egység a sokféleségben.*

The Two Forms of Diversity and Homogenization

Keywords: sameness, structure, biodiversity, identity, politics, globalization

Diversity is the unity of sameness and non-sameness (difference). In a basic situation, the more significant the difference, the greater the diversity. However, the organic systems based on relatively homogeneous groups, sub-units and structures are governed by special rules. The heterogenization of groups, that is, their dissolution decreases diversity. I propose to present this paradox effect of homogenization through examples taken from biology and social studies. The structural diversity of humanity is closely linked to the objective and subjective sameness and identity of individuals. There are three fundamental, political approaches to relate to human diversity: hierarchy, the approach that emphasizes difference; equality that emphasizes sameness, and equality that emphasizes difference. The first approach belongs to the outworn past, therefore the battle for defining the future takes place between the remaining two approaches. The aspect that these approaches are debating is whether it is the individual form of diversity (globalization, deconstruction) or its structural form (emancipation, sovereignty) that must be promoted.